



אל-נאצר למחרת הכשלון הסורי; המהפכה היא רצינית

הבולם את הידרדרות המשטר הקיים לעבר תוכניות מלחמה, והם גורם היוצר דעת-קהל, המעורר למחשבה והמשפיע בעקיפין על קו-הממשלה. הזכרתי את הצבעת ישראל נגד הגזענות בדרום-אפריקה.

עטייה הסתייג מן ההגדרה השמית. לדעתו, נודף ממנה ריח גזעני בלתי-רצוני. בארתי לו את הגדרותינו, שאינן גזעניות כל עיקר ועמדתי על כך, שזו ההגדרה ההגיונית היחידה, הכוללת עברים וערבים והמדגישה את המשותף להם. שאלתי, אם יש לו הגדרה טובה יותר. חוראני ענה, שהוא דגל פעם בהגדרה של סוריה רבתי, הכוללת גם את ארץ-ישראל, כמסגרת לחיים-בצחצח של כל העמים החיים בה. אחרי שמיעת ספקותינו, נאנח והסכים שאמנם עבר זמנה של תפיסה זו. אי-אפשר לצמצם את רעיון האחוזות הערבית. אפשר רק להרחיבו עוד יותר — בהתאם לשאיפת התפיסה השמית.

אחרי שהסברתי את עמדתנו בשאלת היחסים בין האומה הערבית החדשה לבין יהודי העולם, (שמצאה חן בעיני כל), והדגשתי שאנחנו תומכים בעליה-חופשית (דבר שעורר הסתייגות רבה, אותה ניסיתי להפיג), ושאלתי שאלה פשוטה: מה היינו עושים אילו נמסר כיום השלטון לידיו?

עניתי, שהיינו יוצאים להתקפת-שלום כללית, מתואמת ורב-תזרועות — החל בשינוי מצבם של ערביי ישראל, וכלה בתמיכת ישראל במלחמת-השיחור באלג'יריה. אך המפתח לשער השלום הוא, בעינינו, פתרון בעיית-הפליטים. פירשתי את התוכנית (אותה הסברתי, בשעתו, בסידרת-מאמרים בהעולם הזה) לפתרון הבעיה — עלידי מיבצע נועז אך שקול, שיביא בהכרח, צעד אחרי צעד, לפתיחת הגבולות ולשכירת המצור — מבלי שאף מנהיג ערבי אחד יידרש להסכים לכך רשמית, ומבלי שידובר בכלל על שלום פורמלי. כרגיל, וחד-צדדית, על נסיון השילומים, שהביאו לשלום גרמני-ישראלי עלידי מדיניות יוזמה

באותו רגע הרגשתי, ששברתי את חומת הספקנות. נדלק ניצוץ כלשהו. חשתי, כי הרעיון עמד באחד המיבחנים הקשים ביותר — הוא עבר את הביקורת של קהל מצומצם וספקני, המעורה מאין כמוהו בקרקע המציאות המרחבית.

הסתפקתי בכך. מאחר שלא היתה זאת ועידת-שלום, לא ביקשתי הסכמה מפורשת. אך מאותו רגע, שררה באולם הספרייה (אליה חזרנו לאחר הארוחה), אחירה של אופטימיות מזורה. ישבו שקועים בכורסות-העור העמוקות, החלפנו דעות על הנעשה בכל ארץ מארצות המרחב, תוך דילוג מנושא לנושא וממקום למקום. אך התרוממות מזורה זו, שהיא כה יוצאת-דופן באקלים הערפילי של לונדון החורפית, לא משה מאתנו.

בימים שלאחר מכן, פגשתי אחדים מהמשתתפים הפגישת בהזדמנויות שונות. כולם גילו לי שתחושה זו היתה משותפת — התרוממות-רוח מסתורית המגנבה ללבם בעת השיחה, והפכה את הערב ההוא לחייה מזורה ומעודדת.

★ ★ ★

סוריה: דרכון חדש ונוצץ

יש יחה זו היתה המרשימה ביותר, אך לא היחידה, שניהלתי בחודש האחרון עם ערבים. אין טעם לתזור על שיחות אלה לפרטיהן. תחת זאת אנסה לצייר, בקווים כלליים, את תמונת המרחב בפרוס שנת 1962, כפי שנתגבשה בשיחות אלה, ובשיחות עם מומחים לא-ערביים בארצות-הברית, בריטניה ובצרפת.

אמרתי כבר, שבעיית ישראל-ערב נדחקה לקרן זווית. במרכז הבמה ניצבות עתה בעיות אחרות לגמרי. העיקרית שבהן, היא בעיית הפילוג הערבי.

בדרכי לאתונה, נתקלתי במטוס בגבר צעיר מדמשק, שהראה לידידיו, בגאחה רבה, דרכון חדש ונוצץ של הרפובליקה-הערבית-הסורית. בחנייה הבאה עלתה למטוס קבוצה גדולה של מצרים צעירים. הם היו בדרכם למוסקבה. משגבר הקור, חבשו כולם מצנפות-צמר חומות סרוגות, שעטפו את כל ראשם והתירו לפליטה רק את העיניים ואת האף. הכרנו מצנפות אלה במיבצע סיני. ללא ספק היתה זו קבוצת חיילים, היוצאת לאימונים לבריית-המועצות.

כאשר שמעו המצרים ערבית, שאלו איש את רעהו: „מי זה? אחד ענה: „סוריה!“ והתעניינותם היתה כלא היתה. באולם נמלה-אוויר, שמת לב כי הסורי יושב לבדו, בעוד המצרים מסתודדים בפינה מרוחקת.

זה היה הרושם הראשון. ככל שהמשכתי בדרכי, הסתבר לי, כי הפילוג המצרי-סורי עמוק בהרבה מכפי שסברנו בארץ. בין שני העמים נערה תהום — ורעיון האיחוד הערבי ספג מכה, ממנה לא יתאושש שנים רבות. בפרוס 1962 אפשר לקבוע: רעיון איחוד הערבים

במדינה אחת גדולה, תחת ממשלה מרכזית מאוחדת, שבק חיים לפי שעה. על כך אף אין ויכוח — הדבר נחשב למושכל-ראשון, מובן מאליו, ובתור שכזה השתרבב לכל שיחה מן השיחות הרבות שניהלתי.

★ ★ ★

מצרים: מהפכה של ממש

לפי כל הסימונים, הקדים גמאל עבד אל-נאצר להגיע למסקנה זו — ועל כן יצא לדרך חדשה, נבונה ונועזת כאחת. היא מוכיחה מחדש את כושר הסתגלותו המופלא של מדינאי צעיר זה למצבים המשתנים.

שאלתי הגדולה, החוזרת ונשאלת באוזני כל מומחה אובייקטיבי, היתה: מה רצינותה של המהפכה הסוציאליסטית של עבד אל-נאצר? האין היא אחיות-עיניים? היש אמת בטענת העתונות הישראלית, כי עבד אל-נאצר מחרים את רכושם של יהודים וזרים ותורלם, מבלי לנועז ביסודות החברה המצרית עצמה?

הצגתי שאלה זו לעתונאים בריטיים, שחזרו זה עתה ממצרים, לקומוניסטים מצריים, לצרפתים, לאויבי עבד אל-נאצר. התשובה האחידה, ללא יוצא מן הכלל: זוהי מהפכה אמיתית, שורשית, רצינית ביותר.

שטות גמורה היא להעמיד פנים כי עבד אל-נאצר פגע רק בקבוצות-שוליים זרות. נשיא רעים פגע בראש ובראשונה באילי ההון המצריים. בין הנפגעים נמצאים כמה מקציני ההפיקה החתיקים, שותפיו משכבר הימים, שהתעשרו במישור החדש. למעשה חיסל עבד אל-נאצר לחלוטין את כל המעמד המצרי העשיר, מבלי להותיר לו שריד. אותה שעה הלאים את כל המפעלים הפרטיים, פרט לנקטריס ביותר. אדם מישור סוציאליסטי מובהק, האיש המשפיע ברעל זה על עבד אל-נאצר יותר מכל. אזה אחר, הוא המרשל טיטה. היה זה הוא ששיכנע את עבד אל-נאצר, עוד לפני התפלגות סוריה, שאין ערך למיבצעו הבינלאומיים, כל עוד לא חיסל את הריאקציה, שהיא שותפת טבעית לאימפריאליזם הזר, בביתו הוא. טיטו, בעיני שליט קאהיר, הוא הרבה יותר משותף בינלאומי — הוא ידד אישי, יועץ ומורה.

אין, איפוא, ספק לגבי רצינותה של המהפכה. יש להתחשב בה בכל תחזית מרחבית, ובכל תכנית לעתיד. השאלה היא רק: עד לאן תגיע? האם תגיע לשיאה במהפכה קיצונית ושלמה, כמו זו של פידל קאסטרו, או שתיעצר אי-שם, בדרך, לפני היעד הסופי?

לי אישית, היו וישנם כמה ספקות לגבי עומקה של מהפכה חברתית, המבוצעת באמצעות צחים ממשלתיים וכוח הצבא, ללא אידיאולוגיה מלהיבה ומסעירה, ללא תנועת-המונים מגובשת, ללא קאדרים מקומיים בכל כפר ועיירה. מהפכה אמיתית, אין פירושה חיסול המעמד העשיר והלאמת אמצעי-הייצור בלבד. היא זקוקה גם להתעוררות עמוקה מלמטה — לשינוי-ערכים נפשי כללי, לשינוי היחס אל העבודה הגופנית, למתכונת נפשית המאפשרת תודעה טכנית. יש לי ספק אם אפשר לחולל שינוי כזה ללא תנועה מהפכנית המונית, המקימה בכל כפר סגל-פעילים, כדי שזה יחולל מהפכה חברתית במקום. האפשרי הדבר ללא מרידה בכבלי הדת? ללא שינוי מעמד האשה?

הציונות הסוציאליסטית של העליה השנייה חוללה מהפכה כזאת. האם יצליח בכך הצבא המצרי?

★ ★ ★

פעוריה: מהפכה מטעם

לשאלות אלה אין עדיין תשובה סופית ומשכנעת. המצב עודו גמיש מדי. ודאי רק שעבד אל-נאצר אינו מהלך מיבצעו החדש חזר רצינות עמוקה.

הדבר מתבטא, בין השאר, בהנמכת קולה של מצרים בזירה הבינלאומית. עברו הימים בהם עמד הדובר המצרי במרכז הקבוצה הערבית, והטיף בקול גדול לפעולות הקיצוניות. בדיון על הפליטים באו"ם כמעט ולא נשמע הקול המצרי. גם בזירות האחרות באו"ם חדל המצרי לעמוד בראש, כמואזין בצריח המסגור. מצרים עסוקה בבעיותיה הפנימיות — והדבר נותן אותותיה בכל גריזה לבעיות-חוץ.

יתכן כי מצב זה מרגיזו פרס ושותף, הוקוקים להחליט מצרי אקטיבי, למימוש תוכניותיהם בבית ומחוץ. אך עבודה היא, כי כל תעמולה המייחסת למצרים תוכניות תוקפניות בעתיד הקרוב, אין לה על מה לסמוך, וזלת ברוזים ממולאים.

(לפני כמה ימים אמר עבד אל-נאצר כי יגש לפתרון בעיית פלסטין, רק אחרי שיטהר את המולדת הערבית כולה. מה הריאקציה והאימפריאליזם. במילים אחרות: הוא יספל בבעיית פלסטין רק אחרי מיגור כל המישטרים הריאקציוניים במרחב — תפקד שיצירן, בלי ספק, שנים רבות מאוד.)

אחד המומחים פירש באוזני את הקו החדש של עבד אל-נאצר בצורה מפוכחת מאוד. דעתו: השליט המצרי יודע כי שיפור אמיתי במצב מולדתו המרודה, יושג רק בעזרת משאבים כלכליים עצומים להקמת תעשייה גדולה וחדישה. הוא יכול להשיג משאבים אלה בצורה אחת בלבד: עלידי שימת ידו על מעיינות הנפט של סעודיה וכחית. על כן אין ספק כי התקפתו הבאה תכונן לעבר ממלכתו של המלך סעוד, בעודו שומר את כוויית לשלב הבא, ומנסה בינתיים למנוע את נפילתה לידי עיראק.

המהפכה הסוציאליסטית במצרים משרתת, איפוא, כמה מטרות נוספות. את מקום רעיון האיחוד הלאומי הערבי, שנכשל בדמשק, תפס רעיון מלחמת-המעמדות הכל-ערבית — רעיון האיחוד הסוציאליסטי. תחת דגל המהפכה, ניסה הקצין המצרי להפיל את המלך הסעודי, לאחד את מצרים עם ארצות-הנפט וליצור בסיס כלכלי איתן לעמו.

ימים מעטים אחרי שמעתי תחזית זו, פתח עבד אל-נאצר במלחמתו נגד „שלושת המלכים“ — האימאם התימני, סעוד וחוסין. המיבצע נראה כפינוי השטח, לעריכת ההתקפה המכרעת במרכז החזית הריאקציונית — סעודיה.

החלל הראשון במלחמה זו יהיה, בלי ספק, הליגה הערבית. הליגה היא ברית של ממשלות. אם רוצה המלך בקאהיר לפנות אל העמים ולקומם נגד מלכיהם, יצטרך לחסל את הליגה. מאחר שהסלגה פעילה בעיקר נגד ישראל, יביא חיסולה בהכרח הקלה רבה למדינה.

האם יצליח קו זה? יש המפקקים בכך. כי בינתיים צמחה גם בסעודיה בורגנות מקומית. בשנים האחרונות גודל מעמד בינוני סעודי, שמשקלו המדיני גובר והולך. מעמד זה יפנה בחדא, במרוצת הימים, נגד המלך וכנופיית הנסיכים, המוצצים את דם המדינה. אך הוא לא יעשה זאת על מנת להסטרף למצרים. תהליך ההתפתחות יפנה, כמו בעיראק, לקראת לאומיות מקומית, המשולבת ברפורמה חברתית.

★ ★ ★

עיראק: מה רצה קאסם?

בבית-קפה לונדוני פגשתי בכמה גברים, בעלי תחייפנים מרחביים. נכנסתי עמם בשיחה, הצגתי עצמי כישיראלי, ונוכחתי לדעת כי בני-שיחי האדיבים הם עיראקים — האחים של ממשלת, השני סוחר פרטי.

מפיהם שמעתי לא רק את הדעות הרגילות על ישראל („היהודים מחזיקים בכל ההון בעולם!“ „היהודים שולטים בעתונות בכל ארצות המערב!“ „לא יכול להיות שלום לפני שתחזירו את הפליטים!“) אלא גם את הביטוי העז של הלאומיות העיראקית: „כוויית היא, בסך הכל, כפר עיראקי קטן. כמו שאמר מנהיגינו, נחזיר אותה לעיראק!“ כל עיראקי שנתקלתי בו משוכנע בכך בכל לבו. השאלה היא: מדוע העלה עבד אל-כרים

קאסם תביעה זו וזחאק עתה, כשלא היה לו כל סיכוי להגשים אותה? מדוע גרם למצב שחוק את עבד אל-נאצר במפרץ הפרסי, החזיר את האנגלים לאזור זה ואיחד נגדו את העולם הערבי?

בין המומחים מושמעות שתי גירסות:

הגירסה השנייה, המעניינת יותר: היתה קיימת תוכנית לפלישת-בוק לכחית, שהיתה חסרת מגן אותה שעה. נאומו של קאסם היה צריך לשמש אות לצבאו, המוכן לתזווה. אולם